

AUDIOVIZUÁLIS MÓDSZEREK A KÖNYVTÁRHASZNÁLAT OKTATÁSÁBAN

DÖMÖTÖR Lajosné

A könyvtárhasználat és szakirodalom-keresés oktatása állandóan napirenden lévő kérdés. Az 1974-es trondheimi konferencia (amely a nem hagyományos dokumentumok kérdését tűzte napirendre) is érintette a témát, – az 1976-ban Gothenburgban rendezett angol-skandináv szemináriumot pedig egészében a könyvtárhasználók oktatásának szentelték.* Különösen sok energiát fordítanak oktatási tevékenységükre a műszaki egyetemi könyvtárak. Az IATUL (International Association of Technological University Libraries = Műegyetemi Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége) 1970. évi Loughboroughban rendezett konferenciáján foglalkoztak a könyvtárhasználók oktatásával, ekkor vált nemzetközileg ismertté, sőt elismertté a magyar műszaki egyetemi könyvtárak oktatási tevékenysége. Az 1977-es leuveni IATUL konferenciának is egyik témája volt az egyetemi könyvtárakban folyó oktatás. Már az 1970-es konferencián is ráirányult a figyelem az audiovizuális módszerek alkalmazására a könyvtárhasználat és szakirodalom-keresés oktatásában. Azóta az e módszerek iránti érdeklődés tovább növekedett.

Az erre vonatkozó vizsgálatok, melyeket az USA-ban, Angliában és a skandináv országokban végeztek, azt igazolták, hogy legmegfelelőbb eszköz a hangos diasorozat, amely diapozitív képsorból és magnókazettán rögzített kísérő szövegből áll. Az ilyen készlet fő előnyei a következők: a hallgatóra a kép és a hang egyszerre hat, s így jobban megrögződnek a közölt információk; a készülék mentesíti a könyvtárosokat a legfontosabb könyvtárhasználati tudnivalók gépies ismétlésétől, a hallgató a szervezett oktatáson kívül akkor és annyiszor veszi igénybe, amikor és ahányszor szüksége; végül: a készletek előállítási költsége alacsony.

E felismerések birtokában Angliában 1970-ben létrejött a SCOUNL (Standing Conference of National and University Libraries) Working Group on Tape/Slide Guides to Library Services nevű munkacsoport, amelyik megvalósította a SCOUNL Tape/Slide tervet. Az eredmény egy sorozat hangos diakészlet, amelyeket különböző egyetemi könyvtárak együttműködése keretében készítettek, s a szakirodalom használatának módszereiről szólnak. A munka kis csoportokban folyt, egy-egy sorozatot 2–3 könyvtár képviselőiből álló munkaközösség készített. Általában egy könyvtár vállalta a felelősséget a munkáért, biztosította a felszerelést a felvételekhez, megszerkesztette a szöveget. A többi tag résztvett a szöveg bírálatában, kipróbálásában, javításában. A SCOUNL terv első ütemében 10, a második ütemben 19 hangos diasorozat készült a különböző egyetemi könyvtárakban.

* Lapunk következő számában a szeminárium eredményéről, valamint a könyvtárhasználók oktatásának kérdéséről szemlét teszünk közzé. (–a szerk.)

Azóta e sorozatokat a gyakorlatban használják, s eredményességüket is megvizsgálták, természetesen elsősorban Angliában, de a skandináv országokban is. A vizsgálatok eredménye szerint a sorozatokat a könyvtárosok és a könyvtárhasználók szívesen fogadták. Ezeknek az audiovizuális anyagoknak a lejátszását a könyvtárak beépítették a könyvtárhasználat és szakirodalom-keresés szervezett oktatásába.

A sorozatok használatának ajánlott módja az, hogy az oktatás folyamatában a sorozat lejátszása előtt a hallgatók ún. elő-tesztet végeznek, amely tájékoztat tudásuk szintjéről. A sorozat lejátszása után utó-teszt következik, amely megmutatja, hogy milyen eredménnyel járt az oktatás.

A skandináv országokban megvizsgálták a különbséget az angol nyelvű sorozatok hatása és az anyanyelvre lefordított sorozatok hatása között, s a hallgatók 70 %-a előnyben részesítette az anyanyelvre lefordított szövegűt. A vizsgálatok azt is megállapították, hogy leghatékonyabban akkor használhatók, ha egyéb eszközökkel egészítik ki őket. Legjobb ha a sorozatok csak alapinformációkat közölnek, melyeket szeminárium, vita és gyakorlati munka tesz teljessé. A fentiek a SCONUL sorozatok szervezett alkalmazására vonatkoznak, de a szakirodalom gyakran említi a hangos diasorozatok egyéni használatának lehetőségét is, azt, hogy ezeket az olvasók igényeiknek megfelelően, szabadon használhatják.

Ahogy látjuk, gazdag tapasztalatok gyűltek össze a hangos diasorozatok eredményes alkalmazásáról a könyvtárhasználat és szakirodalom-keresés oktatásában. Kérdés, mi az, ami ezekből itthoni viszonyok között hasznosítható?

A könyvtárhasználat és szakirodalom-keresés oktatása a Veszprémi Vegyipari Egyetemen gondokkal küzd. Az elsőéves hallgatók az egyetem bejárásakor megismerkednek a könyvtárral is. Itt egy füzetecskét kapnak, amely a beiratkozás, kölcsönzés, általában a könyvtárhasználat legfontosabb szabályait tartalmazza. Ugyanezeket a tudnivalókat jó szemléltető tábla is közli a kölcsönzőablaknál.

A szakirodalom-keresés oktatására a II. évfolyam második félévében kerül sor; azért, hogy a többfokozatú oktatásban a III. évfolyamon szakdolgozatot író hallgatók már rendelkezzenek a szakirodalom-kereséssel kapcsolatos legfontosabb ismeretekkel. Csakhogy a másodéves hallgatók ekkor még nem látják az oktatás fontosságát, hiszen számukra a szakdolgozat távolinak tűnik. Arra pedig nincsen mód, hogy a szakdolgozati témák kiosztása utánra, a III. évfolyam első félévére időzítsük az oktatást, amikor pedig a hallgatók már érdekeltek volnának benne, mert ha csak az oktatás befejezése után kezdenék az irodalmazást, könnyen időzavarba kerülnének.

Mivel a hallgatók nem kellően érdekeltek a szakirodalmi ismeretek elsajátításában, a szakdolgozatra még nem készülnek, s a tárgy hallgatását az indexben csak aláírással kell igazoltatniuk, ezért gyakran előfordul, hogy távolmaradnak az előadásról vagy gyakorlatról. Majd egy félévvel később tájékoztatlanul állnak a fontos referálólapok, indexek, kézikönyvek előtt, mert azok használatát nem ismerik. A tájékoztató munkakörben dolgozó könyvtárosnak nincsen mindig ideje arra, hogy egyénienként módszeres oktatást nyújtson, teljes részletességgel megismételje az elmulasztott előadást vagy gyakorlatot. Jó ilyenkor egy olyan eszköz, mely az egyén számára pótolni tudja az elmulasztottakat. Ennek a célnak éppen megfelelnek a szakirodalom-keresés módszereiről és legfontosabb eszközeiről készített hangos diasorozatok.

Van a kérdésnek más oldala is. Egy, a szakirodalom-keresés oktatásában résztvevő évfolyam 150 hallgatóból áll. Az oktatásban általában 4 könyvtári munkatárs vesz részt. Ha a gyakorlatok tankörönként folynak, az azonos közlések gyakori ismétlése, a legfontosabb tudnivalók tankörönkénti elmondása bizonyos elgépiesedést eredményez az oktatást végző könyvtárosoknál. Olyan módszer lenne kívánatos, amely mentesítené a könyvtárosokat a szöveges rész elmondásától, az alapinformációk közlésétől. Az oktatás folyamatában az egyes segédeszközök ismertetése után szakirodalom-kereséssel kapcsolatos példák, feladatok megoldása következik: megadott tárgyszavak alapján publikációk keresése a Chemical Abstractsból, vagy a Referativnij Zsurnalból, adott cikkekre történő hivatkozások kikeresése a Science Citation Indexből stb. Ezeknek a feladatoknak előkészítése és tankörönkénti megoldása meglehetősen munka- és időigényes, de ez a hallgatók számára a legérdekesebb és leghasznosabb. A hangos diasorozatok kisebb csoportokkal, tankörökkel egyszerre tudják közölni a legfontosabb tudnivalókat, s ezzel időt és energiát szabadítanak fel az oktatás legértékesebb eleme, a gyakorlati munka számára.

Mindezek megfontolása után határozta el a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára a kémiai szakirodalomkeresés oktatásához leghasznosabbnak tűnő SCONUL sorozatok beszerzését, és ezek felhasználásához olyan audiovizuális berendezés megrendelését, mely alkalmas a diaképek vetítésére és a hozzájuk kapcsolódó magnókazetták lejátszására. A SCONUL sorozatok közül az alábbiakra esett a választás:

- Outline guide to the literature of chemistry. (Utmutató a kémiai irodalomhoz.)
- Use of Chemical Abstracts. (A Chemical Abstracts használata.)
- An introduction to information retrieval. (Bevezetés az információ keresésbe.)
- An introduction to the Science Citation Index. (Bevezetés a Science Citation Index használatába.)
- How to use the reference books. (A referenzs könyvek használata.)

A sorozatok színes diaképekből állnak, s a hozzájuk tartozó magnó kazettára a szöveggel együtt felvett jelek automatikusan továbbítják a képeket a készülékben. A sorozatok átlagosan 40–70 képből állnak, s lejátszásuk átlagosan 20–40 percig tart. Kivitelben, technikailag különböző színvonalúak, de szakmai tartalma egyiknek sem kifogásolható.

A sorozatokat különböző helyekről, a készítő angol könyvtáraktól rendeltük meg a KULTÚRA Külkereskedelmi Vállalat által, s a számlákat ugyanígy egyenlítettük ki. A sorozatok ára 2800 és 3800 Ft között mozgott, s aránylag rövid idő, néhány hét alatt szállították ezeket.

Nehéz kérdést jelentett a lejátszásra alkalmas készülék kiválasztása és megrendelése. Az amerikai gyártmányú Singer Caramate berendezésre esett a választás, amelyet az Országos Oktatástechnikai Központban ismertek meg könyvtárunk munkatársai, és a berendezésen az érkezett sorozatokat ki is próbálták. A berendezést az Országos Tanszergyártó és Értékesítő Vállalat által rendeltük meg, szállítására igen hosszú ideig, több mint egy évig vártunk. Ára 44 000 Ft volt. A berendezés esztétikus külsejű, könnyen mozdítható, egyszerűen kezelhető. Nemcsak lejátszásra, hanem magnófelvételek készítésére is alkalmas. Érkezése bosszúságokat is jelentett, mert nem szállítottak hozzá tartalék égőt, pedig a benne lévő speciális égő itthon nem kapható, és élettartama meglehetősen rövid.

Tartalék égőket azonnal rendeltünk hozzá. Tartalék diatárak itthon is beszerezhetők (Kodak Carousel), ezek megvásárlása is szükséges volt, hogy a diasorozatok a tárukba helyezve tárolhassuk, és szükség esetén azonnal üzembe helyezhetők legyenek. Ugyancsak pótlólag szereztünk be hozzá fülhallgatót is, hogy a készüléket egyénileg is használni lehessen az olvasóteremben anélkül, hogy a hang a többi olvasót zavarná.

A technikai teendőkön kívül sok szakmai tennivaló is volt. A kísérő szövegek magyar fordításai elkészültek, s folyamatosan készülnek a magyarnyelvű magnófelvételek is. A könyvtár birtokában lévő hangos diasorozatok közül jelenleg 4 sorozat vehető igénybe angol és magyar nyelven. A kísérőszövegek szintén rendelkezésre állnak angol és magyar nyelven. Az ötödik sorozat, az Outline guide to the literature of chemistry című csak angol nyelven használható. Ez az egyik legfontosabb a meglévő sorozatok közül, ezért ebben az esetben a szöveg mechanikus lefordításán kívül a könyvtár az anyag átdolgozását ill. újraelkészítését határozta el. Alapulvéve az eredeti sorozatot, beleillesztettük a VVE KK használatával, szolgáltatásaival kapcsolatos tudnivalókat. Házilag készítünk diaképeket és kísérőszöveget, ennek eredményeképpen egy, csak magyar nyelvű hangos diasorozatot a kémiai szakirodalomkeresés módszereiről. A kép és hangfelvételeket a VVE Oktatástechnológiai Csoportja készíti, a szöveget a könyvtár munkatársai állítják össze. A sorozat tapasztalatai alapján a könyvtári munkatársaknak módjuk lesz további sorozatok házi elkészítésére is.

A készülék, kísérleti jelleggel, a katalógusteremben kap helyet, egy szekrénykére állítva működik. A szekrénykében helyezük el a tartozékait, diatárakat, kazettákat, írott szövegeket, fülhallgatót, mikrofont. Mellette tájékoztató tábla közli a készülék igénybevételének lehetőségét, és a lejátszható hangos diasorozatok címét.

A készülék méretei miatt csak kisebb (10–12 fős) csoportok oktatására, ill. egyéni igénybevételre alkalmas. Egyelőre csak egyéni igénybevételre készítettük elő, a következő években azonban a szervezett szakirodalmi oktatásban is hasznosítani kívánjuk a rendelkezésre álló audiovizuális anyagokat.

További feladat a szakirodalmi oktatás anyagának átalakítása úgy, hogy abba a hangos diasorozatok anyaga beilleszthető legyen. Még további lépés lehet a sorozatokhoz a teszt lapok és egyéb kiegészítő anyagok elkészítése, végül pedig a hangos diasorozatok használatával kapcsolatos tapasztalataink összegezése.

Nem várható, hogy a beszerzett audiovizuális anyag a könyvtárhasználat és szakirodalomkeresés oktatásának minden gondját megoldja. Ennek oroszlanrésze továbbra is a könyvtárosokra hárul, de új szint, új lehetőséget jelent a könyvtár oktatási tevékenységében. Különösen műszaki egyetemi könyvtárakban lehet sikeres, ahol az olvasók nagy része a korszerű technikai lehetőségek iránt érdeklődő fiatal.